

Innspill til ny stortingsmelding om bærekraftsarbeidet i Norge

Tema 4. Bærekraftige byer og lokalsamfunn

Naturmeldingen

Den nye naturmeldingen «Bærekraftig bruk og bevaring av natur» av 27. september 2024 bør få en vesentlig plass i bærekraftsarbeidet. Både det positive den trekker frem og setter mål om, men også hva den mangler. Naturmeldingen setter et nasjonalt mål om redusert nedbygging av natur. Nedbygging av natur skal kompenseres, men det er noe uklart hvordan dette skal gjennomføres. Det varsles også endringer i plan- og bygningsloven for å styrke hensynet til klima og natur.

Naturmeldingen kritiseres for å sette ikke-målbare mål, for eksempel få mål om sirkulær økonomi og naturrestaurering. Over 50 norske kommuner har vedtatt prinsipp om arealnøytralitet, likevel er ikke arealnøytralitet satt som mål i naturmeldingen.

Et viktig punkt i arbeid med klima og natur er kommunen som nøkkelaktør. Vi ser det trekkes frem i naturmeldingen, men også i KS FoU-prosjekt «Juridiske rammebetingelser for klima- og naturhensyn i kommunal planlegging». Der legges det frem forslag som lovfestet krav om areal-, klima- og naturregnskap i kommunene, og økt handlingsrom til å sette planbestemmelser med krav til klima- og naturtiltak.

Kommunenes arbeid

Som påpekt i punktet over bør kommunene få større myndighet i bærekraftsarbeidet. Oslo kommune bør trekkes frem som en kommune som gjør et godt stykke arbeid for å styrke bærekraft. Oslo kommunes kommuneplan 'Oslo mot 2040' er et eksempel til etterfølgelse for andre kommuner. Også Oslo kommunes handlingsplan for biologisk mangfold, handlingsplan for overvannshåndtering, gatenormalen, blågrønn faktor, Oslotrær, Hovinbyen og temaplan for sirkulær økonomi er gode eksempler på vellykkede initiativer.

Økt samarbeid

Mange gjør mye bra for bærekraftige byer og lokalsamfunn i dag. Mange av løsningene for å fremme utviklingen finnes allerede. En stor utfordring i arbeidet er fagkunnskap og kompetanse spredt mellom fag og sektorer som ikke kommuniserer og samarbeider. Vi må bryte ned siloer og bygge opp arenaer der fag kan møtes for å utveksle tanker og ideer.

Den nødvendige utviklingen innen bærekraft fordrer endringer og nye løsninger, noe som kan møtes med skepsis av befolkning og brukere. Lokal forankring er viktig, økt bruk av medvirkning med innbyggere og interessenter vil være essensielt for at alle skal kunne føle tilhørighet til stedene de bor.

Satsningen på byvekstavtaler og andre avtaler er avgjørende grep for å sikre samarbeid om areal og transport og de offentlige aktørenes virkemidler i utviklingen av byer og tettsteder. Det er helt

nødvendig med slike forpliktende samarbeid om helhetlig virkemiddelbruk for å lykkes med en bærekraftig utvikling. Intensjonene som ligger i Nasjonal transportplan 2025-2036 og de nye statlige planretningslinjer er gode, men det kreves sterkere prioritering og tøffere virkemidler for å unngå fortsatt unødvendig bruk av areal og natur. En satsing på kollektiv, gange og sykkel og konsentrert arealutvikling gir samlet sett en enorm samfunnsgevinst for folkehelse, klima, natur og offentlig infrastruktur og tjenester.

For å lykkes med å få dette til kreves imidlertid mer systematisk samarbeid og tillit mellom kommunene, fylkeskommunen og staten. Landskapsarkitekter sitter på nøkkelkunnskap og kan være brobyggere i slike samarbeid hvor det er nødvendig med tverrfaglig kunnskap og hvor det må jobbes helhetlig fra strategi til gjennomføring av prosjekter i praksis. Stortingsmeldingen bør fremme innovasjon og nytenkning ved å trekke på arkitektur- og landskapsfaglig kompetanse i tillegg til lokalkunnskap og medvirkning fra lokale interessenter. På den måten trenger det ikke være noen motsetning mellom vern og utvikling i bærekraftig arealplanlegging.

En helhetlig tilnærming til infrastruktur, arkitektur og stedsutvikling vil gi en bedre og mer bærekraftig arealutnyttelse med lavere miljøfotavtrykk uten at det behøver å gå på bekostning av stedsutvikling og sosial bærekraft. Hensyn til arkitektur, landskap og stedsutvikling kan bidra til mer bærekraft, større aksept og stolthet for stedene og arealene vi skal forvalte. Det må på plass sterkere insentiver for utvikling av allerede bebygde areal fremfor naturarealer eller arealer egnet for naturrestaurering.

Fagpersonell og kompetanse

Rett kompetanse og fagpersonell til rett tid. Det er en kjent sannhet at landskapsarkitekter ofte trekkes inn planleggingen i en senere fase. Skal vi sikre gode steder for alle, både mennesker og natur, behøver man rett kompetanse fra start i alle planprosesser og prosjekter.

Landskapsarkitekter har med sin kompetanse en nøkkelrolle i det å sikre utvikling av bærekraftige byer og lokalsamfunn, blant annet gjennom god tverrfaglig forståelse og helhetstankegang, naturbasert design, klimarobuste løsninger/klimatilpassing, utvikling av sosiale møteplasser og gode byromsnettverk med fokus på myke trafikanter. Dersom kommunene skal få større myndighet i bærekraftarbeidet er det nødvendig at flere landskapsarkitekter og andre med planfaglig- og bærekraftskompetanse ansettes i kommunale stillinger, og at det stilles konkrete krav til landskapsfaglig kompetanse i utarbeidelse av utredninger og planer.

Klimamål må ikke gå på bekostning av landskapet

Det er et stort fokus på omstilling til lavutslippssamfunnet og samtidig naturkrise og bevaring av natur. Når det gjelder hensyn til natur, blir naturmangfold og karbonrike arealer satt høyt på prioriteringslista, mens det er lite fokus på landskap. De visuelle kvalitetene og landskapets betydning for oss mennesker kommer i skyggen av det som er mer målbart (for eksempel CO₂-ekvivalenter, arter eller viktige naturtyper). Og jo mer vi prioriterer natur og karbon, jo mer nedprioritert blir det landskapet som ikke inneholder disse elementene, men som likevel kan være landskap av høy verdi.

Norge signert i 2004 Landskapskonvensjon og sa med det ja til å behandle landskapet, både i økologisk og visuell forstand, som en felles ressurs for alle. Å prioritere byutvikling er viktig for et bærekraftig samfunn, og dette er også med på å spare arealer utenfor byene. Samtidig har vi et stort press utenfor byene på nye arealer til fornybar kraftproduksjon og «grønn industri». Dette nye energilandskapet vil endre omgivelsene våre drastisk. For å lykkes med å utvikle et bærekraftig energilandskap med riktig samspill mellom klima og miljø, må det gjøres på riktig måte. Det krever kunnskap der avgjørelsene skal tas og kompetanse innen areal- og landskapsplanlegging i de kommunene som er aktuelle for fornybar kraftproduksjon som vindkraft og solcellefarmer.

Kvalitet i byutviklingen

Stortingsmeldingen må ha søkelys på kvalitet i byutvikling. Det er ikke alltid tilfelle da byutviklingen i stor grad drives av private utviklere. Det er et stort fokus på å bygge tett i byene for å unngå å ta nye arealer i bruk, men dette blir ikke alltid vellykket når man bygger ut tomt for tomt uten gode overordnede planer og strukturer. Byene må utvikles til å bli så gode at vi ønsker å bo der. Det må i kommunenes arealplaner settes krav om hvilke kvaliteter i landskapet som skal bevares/hensyntas ved utvikling av et område.

Sikre sammenhengende grønnstruktur i byer og tettsteder

Stortingsmeldingen må sette søkelys på hvorfor og hvordan sammenhengende grønnstruktur skal sikres gjennom kommunenes arealplaner. Sammenhengende grønnstruktur er avgjørende i utviklingen av bærekraftige byer og tettsteder. Veven av store og små naturpregede områder som typisk omfatter parker, friområder, turdrag og andre ubebygde arealer med naturpreg samt elvekorridorer og bekke drag langs vann og vassdrag, er vesentlig for å ivareta mangfoldet av arter og økosystemfunksjoner. Grønnstrukturen er også viktige områder for friluftsliv og arenaer for fysisk aktivitet, og bidrar derigjennom til bedre folkehelse, samt klimatilpasning og overvannshåndtering.

Trær er en vesentlig del av den sammenhengende grønnstrukturen i byen. En metode for å sikre trær i by er 3-30-300-regelen:

- Alle innbyggere skal kunne se 3 trær fra sitt hjem.
- Det skal være 30 prosent trekkdekning i hvert boligområde.
- Alle skal ha 300 meter fra nærmeste park eller grøntområder.

Å arbeide med 3-30-300 er en effektiv måte å gjøre byene mer motstandsdyktige og innbyggerne friskere, både fysisk og psykisk.

I stortingsmeldingen må det stilles tydelige nasjonale krav til naturvern og arealressurser på tvers av kommunegrensene:

- Vern og bevar minst 30 % av alle hav- og landområder
- Kommunene må belønnes for vern og bevaring av natur
- Bruk innsigelsesmakt om nødvendig
- Vernet må ikke utvannes gjennom dispensasjoner
- Det må bli dyrere med utbygging i natur, men uten at dette blir en "kjøpe-seg-ut-av-problemet-billett"

Krav om bærekraft i offentlige anskaffelser

Det må i stortingsmeldingen settes søkelys på krav til bærekraftsdimensjonene i offentlige anskaffelser (miljømessig, sosial og økonomisk)

- Kvalitetskrav: klima og miljø bør telle med en prosentandel
- Økt krav til medvirkning med mening (innenfor sosial bærekraft)
- Krav til materialitet og miljøavtrykk

Eksempler på initiativer som har vært vellykket

- Bylivsprosjekter i Oslo som gjør om grå gater til grønne og sosiale byrom. Et temporært og godt virkemiddel for å vise hva gatene kan brukes til, og hvilket areal som tilgjengeliggjøres når man f. eks fjerner parkeringsplasser.
- Resirquel og ombruksteltet på Økern, resirquel.no
- Sirkulærøkonomi i landskapsarkitekturen - samling av forbildeprosjekter i sirkulær landskapsarkitektur, [NLA - Sirkulærøkonomi i landskapsarkitekturen](#)
- [Plantevalg.no](https://plantevalg.no) – Planteleksikon for bærekraftige plantevalg for byer og tettsteder. Kunnskapsdeling om norske planter og det å gjøre gode plantevalg. Utviklet av Fagus, NMBU og Det Norske hageselskap. Er et eksempel på tettere samarbeid og formidling mellom NMBU /forskningstiljøet og utøvende landskapsarkitekter som utarbeider planteplaner. Kunnskap om riktig plante på riktig sted gir grønnere, frodigere og mer bærekraftige parker og byrom.

Direktiv og standarder fra EU

Nye standarder fra EU vil prege bærekraftsarbeidet i Norge i tiden fremover. For eksempel standard om naturregnskap, EUs taksonomi, rapporteringsstandarder for bærekraft i EU (ESRS), ISO-standarder på sirkulær økonomi. Også direktivet om selskapers bærekraftsrapportering (CSRD) og EUs lov om naturrestaurering vil være viktige. Det bør i stortingsmeldingen settes lys på hvordan disse vil påvirke og hva vi kan gjøre for å forberede oss på kommende endringer.